

ANNA CZAJKOWSKA

Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Krakowie

Wskaźniki rozwojowe w Teście Rysowania Drzewa w badaniu dzieci głuchych

Badania osobowości dzieci głuchych, tak ważne w diagnozie ich adaptacji do środowiska szkolnego czy, tym bardziej internatowego, napotyka na zasadniczą trudność natury metodologicznej. Większość bowiem stosowanych metod badania osobowości to metody werbalne i jako takie – nie nadają się do badania dzieci głuchych, mających kłopoty z rozumieniem i używaniem języka. Stąd tak ważne jest znalezienie niewerbalnych narzędzi badawczych i stałe poszerzanie ich wachlarza.

Naturalną, jak mi się wydaje, konsekwencją tego stanu rzeczy jest zwrócenie się surdopsychologów w stronę metod rysunkowych. Rysunek daje nieocenione możliwości diagnostyczno-badawcze zarówno w metodzie analizy wytworów, jak i w metodach testowych. Te ostatnie szczególnie często używane są w badaniu poziomu percepcji wzrokowej głuchych czy ich inteligencji. Na szersze wykorzystanie zasługują również w badaniu osobowości jako techniki projekcyjne. Rysunkowe techniki projekcyjne, takie jak: „Dom-Drzewo-Człowiek”, „Rysowanie Rodziny”, „Rysowanie Drzewa”, są łatwe do przeprowadzenia i dają bogaty materiał do wieloaspektowej analizy. Na ogół, badając dziecko głuche trzeba w nich niestety zrezygnować z uzupełniających rysunek pytań.

Chciałabym w tym artykule przeanalizować niektóre możliwości diagnostyczne Testu Rysowania Drzewa K. Kocha w odniesieniu do dzieci głuchych.

Często sądzimy, że badanie metodami niewerbalnymi daje wyniki niezależne od rozwoju językowego, pozostające niejako obok niego. Czy jednak na pewno wnioskowanie z cech rysunku o cechach osobowości dziecka głuchego może opierać się o przedstawione przez Kocha wskaźniki interpretacyjne? Wiele z tych wskaźników dotyczy np. myślenia abstrakcyjnego, które u dzieci głuchych rozwija

się inaczej. Niektóre wskaźniki analizowane przez Kocha – tzw. wskaźniki rozwojowe, zmieniają się wraz z wiekiem badanych i ich interpretacja np. przed 7 rokiem życia może wskazywać na normę zaś po tym roku życia – na regresję neurotyczną. Specyficzna droga rozwoju niektórych funkcji psychicznych dzieci głuchych (np. rozwoju spostrzeżeń, myślenia, emocji), a także powszechnie obserwowane cechy takie jak sztywność czy bierność mogą wpływać na frekwencję występowania wskaźników rozwojowych opisywanych przez Kocha. Wyłania się więc problem, który stał się głównym pytaniem tej pracy – czy opisywane przez Kocha wskaźniki występują u dzieci głuchych w tym samym wieku co u dzieci słyszących?

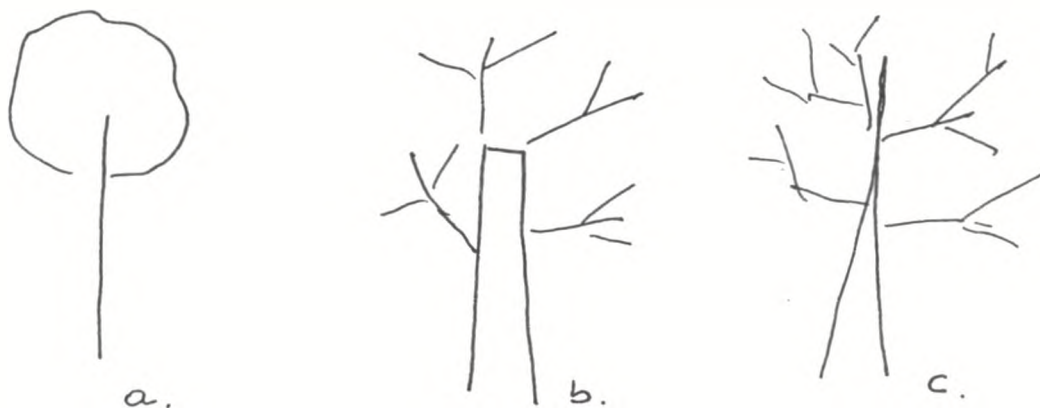
Próbę odpowiedzi na powyższe pytanie podjęłam w oparciu o analizę 172 rysunków drzewa zebranych w latach 1992–1993 w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Głuchych w Krakowie. Badanymi byli uczniowie z klas I-VIII w wieku od 7;1 do 15;11 (śr. 10;4) którzy utracili słuch przed 3 rokiem życia i nie mieli dodatkowych zaburzeń. Poziom inteligencji w badanej grupie wahał się od 85–125 II (śr. 98). W skład grupy badanej weszło 85 dziewcząt (48%) i 92 chłopców (52%).

Analizowałam następujące wskaźniki, uznane przez Kocha za zależne od wieku badanych: sposób rysowania konarów, stosunek wysokości pnia do korony, poszerzenie podstawy, usytuowanie podstawy na brzegu kartki.

Wyniki badań

1. Sposób rysowania pnia

Według Kocha wczesnodziecięcymi formami rysowania pnia, występującymi do 7 roku życia są: pień kreskowy, pień lutowany, (zamknięty w górnej części kreską prostą) i pień jodłowy (patrz rys. 1).

Rys. 1. Wczesnodziecięce formy rysowania pnia: a. kreskowy; b. lutowany; c. jodłowy

W analizowanym materiale wczesnodziecięce formy (poza pniem kreskowym, który nie wystąpił w ogóle) wystąpiły na 48 rysunkach (por. tab. 1).

Tabela 1

Sposób rysowania pnia przez badane dzieci głuche

Rodzaj pnia	Liczba	Procent
kreskowy	0	0
lutowany	46	26%
jodłowy	2	1%
dwukreskowy	130	73%

Formy wczesnodziecięce występowały znacznie częściej niż pień dwukreskowy u dzieci 7, 8, 9-letnich (75% – 23%), u 10-latków już stosunek ten zmienił się na 24% – 76%, zaś w latach następnych formy wczesnodziecięce pojawiały się sporadycznie. Można więc sądzić, że występowanie wczesnodziecięcych form takich jak pień lutowany czy jodłowy u dzieci głuchych jest przedłużone do ok. 10 r.ż., zaś dopiero później może być traktowane jako wskaźnik zaburzeń osobowości.

2. Sposób rysowania konarów

Za dojrzałą formę rysowania konarów, występującą po 7 r.ż. przyjmuje Koch konar dwukreskowy. Wcześniejsze formy rozwojowe to konar prostopadły, kreskowy, czy brak konarów (korona w kształcie koła, kwiatu itp.).

U badanych dzieci głuchych, niezależnie od ich wieku w przeważającej liczbie rysunków występowały formy wczesne – z wykluczeniem konarów prostopadłych (krzyżowych).

Tabela 2

Sposób rysowania konarów przez badane dzieci głuche

Rodzaj konaru	Liczba rysunków	Procent
prostopadły	0	0
kreskowy	133	75%
brak konarów	19	11%
dwukreskowy	25	14%

Tak więc dojrzała forma występowała tylko w 14% rysunków i można wnioskować, że ten wskaźnik generalnie nie jest związany z wiekiem dzieci głuchych.

3. Stosunek wysokości pnia do korony

Według Kocha dzieci 6–7-letnie rysują pień dwa razy dłuższy od korony, dzieci w wieku 7–14 lat rysują pień równy koronie, a dopiero między 14 a 16 r.ż. pień w rysunkach dziecięcych zaczyna być krótszy od korony. Wskaźnik: pień dłuższy od korony w późniejszym wieku oznacza według Kocha opóźnienie rozwoju umysłowego lub neurotyczną regresję. Wskaźniki liczbowe stosunku wysokości pnia do wysokości korony w badanej grupie wahały się od 0,25 do 5 (śr. 1,2). Ich rozkład w poszczególnych przedziałach wiekowych przedstawia tabela 3.

Tabela 3

Średnie wskaźniki stosunku wysokości pnia do wysokości korony w badanej grupie

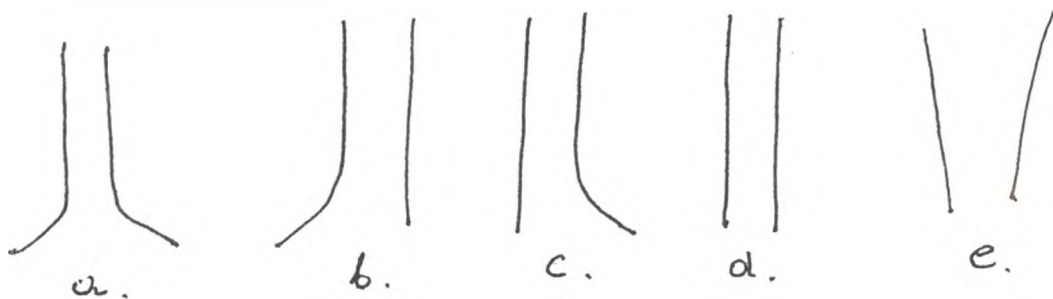
Wiek	7	8	9	10	11	12	13	14	15
średnia wskaźnika	2,0	1,6	1,45	1,3	1,1	0,9	1,0	1,0	0,8

Wskaźnik ten u badanych dość bliski jest normom przedstawionym u Kocha, choć grupa 8–9 latków jeszcze rysuje pień dłuższy od korony (ale nie dwukrotnie).

4. Poszerzenie podstawy

Zjawiskiem według Kocha normalnym do 7 r.ż. jest obustronnie poszerzona podstawa pnia (rys. 2). U osób starszych ten sposób rysowania podstawy wyraża ociężałość myślenia, zahamowanie w rozwoju, uzdolnienia praktyczne.

W badanej grupie dominował (niezależnie od wieku) ten właśnie sposób rysowania (por. tab. 4).

Rys. 2. Sposób rysowania podstawy: a. poszerzona obustronnie, b. poszerzona w prawo, c. poszerzona w lewo, d. równoległa, e. zwężająca się

Poszerzenie podstawy drzewa w rysunkach badanych dzieci

Poszerzenie podstawy	Liczba rysunków	Procent
obustronne	107	60%
w lewo	6	3%
w prawo	9	7%
brak poszerzenia	52	30%
zwężenie	3	2%

Można więc uznać obustronne poszerzenie podstawy za prawidłowość występującą w przeważającej części rysunków dzieci głuchych niezależnie od ich wieku.

5. Podstawa pnia umieszczona na brzegu kartki

Koch zaobserwował, że u dzieci do 10 r.ż. występuje tendencja do wykorzystywania brzegu kartki jako podstawy dla rysowanego drzewa. W analizowanym przeze mnie materiale takich przypadków było 91 (51%). Na okres „dozwolony” przez Kocha, a więc (w grupie 7, 8, 9 i 10-latków przypada z tego 46% (42 rysunki). Jeszcze w 11, 12 i 13 r.ż. aż 50% badanych rysuje poszerzony pień, dopiero od 14 r.ż. ta ilość ulega zmianie. Można więc sądzić, że wskaźnik ten u dzieci głuchych występuje znacznie dłużej niż u dzieci słyszących.

Podsumowanie

Wyniki przeprowadzonej analizy częstości występowania wskaźników rozwojowych wyodrębnionych przez Kocha w Teście Rysowania Drzewa pokazują, że w projekcyjnej interpretacji rysunków dzieci głuchych w oparciu o wskazówki interpretacyjne odnoszące się do innych grup badawczych powinno się zachować daleko idącą ostrożność. Przy czym nie można założyć, że wszystkie te wskaźniki oddają opóźnienie rozwojowe dzieci głuchych. Niektóre z nich mogą rzeczywiście na nie wskazywać (np. sposób rysowania pnia, czy umieszczanie pnia na brzegu kartki) – należałoby więc przesunąć granicę normy dla występowania tych wskaźników u głuchych, inne wydają się być niezmiennie, a więc może specyficznie związane z głuchotą (konar kreskowy czy obustronne poszerzenie podstawy), inne zaś – jak stosunek wysokości pnia do wysokości korony, nie odbiegają od przedstawionej przez Kocha normy.

Zebrany materiał – bardzo bogaty, bardzo zróżnicowany – wskazuje na duże możliwości interpretacji rysunku drzewa wykonywanego przez dzieci głuche. Pozwala on na indywidualną diagnozę osobowości dzieci głuchych w wieku 7–15 lat,

pod warunkiem jednak, że będziemy pamiętać o ograniczeniach jakie niesie stosowanie wskaźników rozwojowych. Do czasu dopóki nie będzie dostępna rzetelna normalizacja tych wskaźników postulowałabym ograniczenie ich stosowania w interpretacjach charakterologicznych.

Literatura

- Gałkowski T., Kaiser-Grodecka I., Smoleńska J. *Psychologia dziecka głuchego*, PWN, Warszawa 1988
- Hornowski B., *Badania nad rozwojem psychicznym dzieci i młodzieży na podstawie rysunku postaci ludzkiej*, Zakład Narodowy im. Osslińskich, Wrocław 1982
- Klimasiński K., *Osobowość i przystosowanie emocjonalne głuchych*, Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych PAN w Krakowie, 1977, t. XXII, s. 205–219
- Koch K., *Test Drzewa*, opracowanie E. Dajek, bez wydawnictwa, Warszawa 1989
- Rembowski J., *Metoda projekcyjna w psychologii dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1986
- Wybrane metody diagnostyczne w surdopsychologii*, J. Stachyra (red.), Wydawnictwo UMCS, Lublin 1995
- Zborucka-Domagałowa A., *Diagnoza percepcji środowiska społecznego przez dziecko głuche na przykładzie Testu Rysowania Rodziny*, [w:] J. Pilecki (red.), *Rewalidacja społeczna dziecka głuchego*, Kraków 1978